

Nagelaten
fragmenten

DEEL 6
van herfst 1885
tot herfst 1887

Teksteditie en annotatie door
Giorgio Colli en Mazzino Montinari

Vertaald door Mark Wildschut

Boom

Friedrich
NIETZSCHE

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs
van het Fonds voor de Letteren.

Oorspronkelijk: Band 12 van Nietzsches *Sämtliche Werke*.
Kritische Studienausgabe in 15 Bänden. München/Berlijn/NewYork
(Deutschen Taschenbuch Verlag /Walter de Gruyter) 1980; 1988².
Deze tekst is identiek met deel VIII van de *Kritische Gesamtausgabe*.
Berlijn (Walter de Gruyter) 1967-1977.

©1988 by Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, Berlin/NewYork.
All rights reserved

©Nederlandse vertaling: Mark Wildschut | Boom 2001
Tweede oplage 2024

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of
openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie,
microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever.

Omslagontwerp: Michaël Snitker
Verzorging binnenwerk: Leo de Bruin †

ISBN 978 90 2446 256 8 | NUR 730

www.boom.nl

Inhoud

Voorbericht van de Nederlandse uitgever – 7
Opmerking vooraf *Mazzino Montinari* – 9

1 [1-247] = N VII 2b: herfst 1885 - voorjaar 1886 – 13

2 [1-210] = W I 8: herfst 1885 - herfst 1886 – 55

3 [1-19] = w I 7b en I 3b, Mp xv I 2b en 1b:
begin 1886 - voorjaar 1886 – 136

4 [1-9] = D I 8, Mp xv 2c, xv II 3a, xv I 1b:
begin 1886 - voorjaar 1886 – 140

5 [1-110] = N VII I 3: zomer 1886 - herfst 1887 – 146

6 [1-26] = Mp xiv I, pp. 416-420, xv II 3a, xv 2d, P II I 2b, p. 37:
zomer 1886 - voorjaar 1887 – 180

7 [1-70] = Mp xv II 3b: eind 1886 - voorjaar 1887 – 193

8 [1-8] = Mp xv II 3c: zomer 1887 – 255

9 [1-190] = W II I: herfst 1887 – 267

10 [1-300] = W II 2: herfst 1887 – 351

Noten – 451

Kroniek van Nietzsches leven: herfst 1885 - herfst 1887 – 471

Nawoord bij de nagelaten fragmenten
van herfst 1885 tot en met herfst 1889 *Giorgio Colli* – 489

Voorbericht van de Nederlandse uitgever

Met de verschijning van de delen 6 en 7 van de Nederlandse vertaling van de *Nachgelassene Fragmente* van Friedrich Nietzsche is een begin gemaakt met de publicatie in het Nederlands van dit zo belangwekkende deel van zijn werk, dat de delen 7 tot en met 13 beslaat van de thans als standaardeditie geldende uitgave door Giorgio Colli en Mazzino Montinari: Friedrich Nietzsche, *Sämtliche Werke. Kritische Studienausgabe in 15 Bänden* (KSA). München/Berlijn-New York (Deutscher Taschenbuch Verlag / Walter de Gruyter) 1980; 1988²).

De uitgever heeft er in overleg met de vertalers de voorkeur aan gegeven te beginnen met de publicatie van de twee laatste delen, die tezamen het materiaal bevatten van Nietzsches nooit gerealiseerde hoofdwerk waarvan het begrip *Wil tot macht* het middelpunt zou zijn. Het leek hun goed het Nietzsche-debat in Nederland te verrijken met een nieuwe, getrouwe vertaling van de niet-corrumpete editie van dit zo belangrijke complex teksten van Nietzsche. Deze delen 6 en 7 bevatten de vertaling van de delen 12 en 13 van de *Kritische Studienausgabe*. Uitgever en vertalers hopen in 2002 de reeks voort te zetten met de publicatie van de delen 1 en 2, zijnde de vertaling van de delen 7 en 8 van de KSA. De delen 3, 4 en 5 zullen later verschijnen.

De vertalers, Mark Wildschut en Michel van Nieuwstadt, beschouwen de vertaling van Nietzsches *Nachgelassene Fragmente* als een gezamenlijk werk, al blijft ieder van hen verantwoordelijk voor zijn eigen vertaling. Zo vertaalde Mark Wildschut deel 12 en Michel van Nieuwstadt deel 13, maar alleen door intensieve samenwerking kon een hoge mate van homogeniteit van het begrippenapparaat, de terminologie en de toon worden bereikt. De vertalers nemen zich voor na voltooiing van de vertaling van alle delen verantwoording af te leggen van hun werkwijze, van de keuzes die ze hebben gemaakt, en verslag te doen van de belangrijkste discussiepunten. De Nederlandse editie volgt tot in alle details van indeling, nummering en redactie haar Duitse voorbeeld op de voet. Zo wordt in het notenapparaat voor de werken van Nietzsche steeds verwezen naar de *Kritische Studienausgabe*, waaraan behalve dit notenapparaat ook het

Nawoord en de *Kroniek van Nietzsches leven*, voorzover relevant voor het onderhavige deel, zijn ontleend.

Uitgever en vertalers hechten eraan vanaf deze plaats hun dank uit te spreken jegens prof. dr. Paul van Tongeren, voor zijn steun, kritische aandacht en aanmoediging.

Mazzino Montinari – Opmerking vooraf

De tekst van de *Kritische Studienausgabe* (KSA) is identiek met de banden van de *Kritische Gesamtausgabe der Werke* (KGW). [...] De *Nagelaten fragmenten* worden zonder enige systematische ordening gepubliceerd, precies zoals zij in hun handgeschreven versie ter beschikking staan. Bij de publicatie zijn strikt chronologische principes gehanteerd, waarbij van elke systematische ordening door de tekstbezorgers is afgezien. De handschriften worden dus in de volgorde gepubliceerd die overeenkomt met hun moment van ontstaan. Elke afzonderlijke bladzij van een handschrift wordt ofwel volgens de door Nietzsche zelf aangebrachte indeling van de bladzijden weergegeven, ofwel volgens die bladzij-volgorde waartoe men met zekerheid op grond van zijn gewoonte bij het opschrijven (bijv. zijn gewoonte om in zijn cahiers achteraan te beginnen en zo naar voren te werken) kan concluderen. Ontbreken deze aanknopingspunten, dan geldt de archivarische bladzij-nummering. Het principe dat elk handschrift apart wordt afgedrukt, wordt ingeperkt en vervangen door het criterium van de opeenvolging in tijd wanneer een handschrift lagen uit verschillende periodes bevat. In dat geval worden de verschillende lagen los van elkaar gepubliceerd. Niet opgenomen zijn briefontwerpen en plannen voor brieven, notities en opmerkingen van niet inhoudelijke en toevallige aard, bijvoorbeeld waar het de aanduiding van financiële kwesties betreft, berekeningen, notities over prijzen, reisdoelen, wandelbestemmingen, bezoeken en dergelijke. Van de voorstadia en het voorwerk van wat zich in de door Nietzsche zelf gepubliceerde werken bevindt of in uitgewerkte vorm in de nagelaten fragmenten zelf kan worden aangetroffen, werden die achterwege gelaten die zich van de latere versie slechts formeel onderscheiden; daar wordt dan echter in de noten aandacht aan geschonken. Spelling en interpunctie van de handschriften zijn principieel gehandhaafd; niet te vermijden ingrepen zijn in het apparaat van de *Kritische Gesamtausgabe* gedocumenteerd.

De doorlopende nummering van de manuscripten resp. van hun lagen stamt van de tekstbezorgers; die begint binnen elk chronolo-

gisch blok voor de desbetreffende groep van nagelaten fragmenten weer van voren af aan (in deel 1, 2, 3, 4 en 6). Elk manuscript resp. elke laag van een manuscript is voorzien van een cijfer dat met de chronologische volgorde correspondeert; de fragmenten binnen een (laag van een) manuscript zijn eveneens doorlopend genummerd, zodat zich naast het cijfer ter aanduiding van het (de laag van een) manuscript, een cijfer tussen vierkante haken bevindt dat een verwijzing vormt naar de vast te stellen opeenvolging van de fragmenten in het manuscript, resp. in de laag van een manuscript. Voorts zijn de volgende tekens en sigla gebruikt.

- < > toevoeging van de tekstbezorgers
- [] door de tekstbezorgers toegevoegde titels
- [-] een woord onleesbaar
- [- -] twee woorden onleesbaar
- [- - -] drie of meer woorden onleesbaar
- - - onvolledige zin
- [+] hiaat in het manuscript.
- gescursiveerd* in manuscript onderstreepte tekst
- KLEINKAPITAAL in manuscript twee- of meermalen onderstreepte tekst
- ◆ verwijzing naar een noot achterin

- N Notizbücher, 1870-1888
- D Druckmanuskripte, 1869-1889
- Mp Mappen loser Blätter, begin 1871 - begin 1889
- W Hefte aus der sogenannten Umwertungs-Zeit, 1884-1889
- P Hefte vorwiegend philosophischen Inhalt – Basler Vorlesungen, 1869-1873 en voorjaar 1887

De laatste twee delen van de *Nagelaten fragmenten* – in de Nederlandse editie deel 6 en 7; bestaande uit 22 handschriften, te weten 15 grotere schriften, 3 notitieboeken en 4 mappen met losse vellen – hebben een speciaal belang, omdat zij (door de volledige en manuscript-getrouwe weergave van alle fragmenten, ontwerpen, plannen en titels vanaf herfst 1885 tot aan het einde van Nietzsches creatieve leven

begin 1889) de basis leveren voor een definitieve oplossing van het uitvoerig bediscussieerde probleem van Nietzsches vermeende hoofdwerk met de titel *Der Wille zur Macht* (De wil tot macht). In chronologische opeenvolging gelezen bieden de fragmenten een precies en bijna ononderbroken beeld van zijn denken en van zijn literaire intenties vanaf de herfst van 1885 tot aan begin januari 1889. Ze zijn er als het ware het bewijs van dat de door Peter Gast en Elisabeth Förster-Nietzsche samengestelde compilatie *Der Wille zur Macht* – waaraan in de tot dusver gepresenteerde Nietzsche-edities werd vastgehouden – editorisch onhoudbaar en inhoudelijk buitengewoon dubieus is. In de noten en de kroniek wordt dat gedetailleerd uiteengezet, met als uitkomst, dat, en hoe, Nietzsche zijn literaire plannen in de loop der jaren wijzigde, tot hij uiteindelijk, eind augustus 1888, geheel afzag van publicatie van een werk onder de titel *Der Wille zur Macht. Versuch einer Umwerthung aller Werthe*.

Het is de verdienste van Karl Schlechta geweest, dat hij de publicatie van de nalatenschap in een chronologische volgorde als principiële editorische eis aan de orde heeft gesteld.¹ Toch heeft hij juist aan deze eis in zijn uitgave van Nietzsches nalatenschap uit de zogenaamde ‘Umwertungszeit’ geen gevolg gegeven, omdat hij precies hetzelfde materiaal van de inmiddels tot overlevering geworden *Wille zur Macht* simpelweg in een (schijnbaar) chronologische volgorde heeft gepubliceerd. Met andere woorden: Schlechta heeft, zonder het te willen, de *selectie* uit het hele complex van de nagelaten fragmenten uit de jaren tachtig zoals die door Peter Gast en Elisabeth Förster-Nietzsche was gemaakt, *inhoudelijk* gesanctioneerd.

I

N VII 2b

herfst 1885 – voorjaar 1886

- 1 [1] Eigenlijk zou ik een kring van diepzinnige en tedere mensen om me heen moeten hebben, die me enigszins tegen mezelf zouden beschermen en me ook konden opbeuren: want voor iemand die het soort dingen denkt dat ik genoodzaakt ben te denken, ligt voortdurend het gevaar van zelfdestructie op de loer. ♦
- 1 [2] Laat niemand denken dat je onverhoeds en met beide benen op zekere dag in een zo onverschrokken zielstoestand springt als die waarvan het zojuist gezongen danslied de getuigenis of gelijkenis moge vormen. Alvorens zo te leren dansen moet je eerst flink hebben leren bewegen, leren lopen, en op eigen benen staan is volgens mij al iets wat maar voor weinigen is weggelegd. In de periode waarin je je voor het eerst op je eigen ledematen naar buiten waagt, zonder leiband en zonder steun, in je eerste nog jonge kracht en bij alle lokroepen van een eigen voorjaar, loop je het meeste gevaar en ga je vaak schuchter, schrikachtig, als een vluchteling, als een banneling, vol gewetensangst en wonderlijk argwanend je weg: – wanneer de jonge vrijheid van de geest als wijn is ♦
- 1 [3] *De spiegel* ♦
- Ontbreken van een heersende denkwijze.
 De toneelspelers.
 Gleba.¹
 De nieuwe schaamteloosheid (die van de middelmatigen,
 bijv. Engelsen, ook van de schrijvende vrouwen)
 De wil tot het vooroordeel (naties, partijen enz.)
 Het latente boeddhisme.
 Het gebrek aan eenzaamheid (en bijgevolg aan *goed* gezelschap)
 Alcohol, boek en muziek en andere pepmiddelen.
 De filosofen van de toekomst.
 De heersende kaste en het anarchisme.

1. (It.) 'aardklomp'

De curieuze moeilijkheden van de zonderling, die door zijn plebejische bescheidenheid wordt gehinderd.
 Gebrek aan karaktervorming. Gebrek aan hogere kloosters.
 Geleidelijke inperking van de volksrechten.

- 1 [4] – *De leer van de tegenstellingen* (goed, kwaad enz.) heeft waarde als *opvoedkundige* maatregel, omdat ze dwingt partij te kiezen.
- de sterkste en gevaarlijkste hartstochten die de mens kent en waaraan hij het makkelijkst te gronde gaat zijn zo grondig verketterd, dat de machtigste mensen daardoor zelf onmogelijk zijn geworden, of het gevoel moesten krijgen dat ze *slecht* waren, ‘schadelijk en ontoelaatbaar’. Dit betekent een groot verlies, maar is tot op heden noodzakelijk geweest: thans, nu er door tijdelijke onderdrukking van die hartstochten (van heerszucht, lust in gedaanteverwisseling en misleiding) de nodige tegenkrachten zijn opgewekt, behoort de ontketening ervan weer tot de mogelijkheden, al zullen ze niet meer de oude wildheid kennen. Wij permitteren onszelf de tamme barbarij: kijk naar onze kunstenaars en staatslieden
 - De synthese van de tegenstellingen en de tegengestelde driften een teken van de algehele kracht van een mens: *hoeveel* kan zij BETEUGELEN?
 - een nieuw begrip van heiligheid: Plato’s naïviteit – niet langer het contrast met de verketterde driften op de voorgrond
 - aantonen in hoeverre de Griekse religie *hoger* stond dan de joods-christelijke. De laatste won het pleit, omdat de Griekse religie zelf ontaard (*ACHTERUIT gegaan*) was.

Doel: de heiliging van de machtigste, schrikwekkendste en laagst aangeschreven krachten, oftewel, om een oude beeldspraak te gebruiken: de vergoddelijking van de duivel

- 1 [5] – Ik hanteer als maatstaf hoe ver een mens, een volk kan gaan in de ontketening van zijn vreselijkste driften en er een voor zichzelf heilzame wending aan kan geven, zonder eraan te gronde te gaan: in hoeverre hij ze juist vruchtbaar weet te maken in daad en werk
- de uitleg van alle tegenslagen als het werk van onverzoende geesten, dat is wat de massa tot dusver tot religieuze culten dreef. Zelfs

het hogere morele leven, dat van de heilige, is slechts uitgevonden als *een* van de middelen om onverzoende geesten tevreden te stellen.

– de uitleg van onze *belevenissen* alsook van onze tegenslagen als door de voorzienigheid beschikte wenken van een welwillende, opvoedende godheid: – ontstaan van het *vaderlijke* godsbegrip uit de patriarchale familie.

– de absolute verdorvenheid van de mens, de onvrijheid om het goede te kiezen en bijgevolg de uitleg van al onze handelingen met behulp van de interpretatie vanuit het slechte geweten: uiteindelijk genade. Wonderdaad. Plotselinge ommekeer. Paulus, Augustinus, Luther

– de barbarisering van het christendom door de Germanen: de halfgoddelijke wezens en de vele verzoeningsculten, kortom het voorchristelijke standpunt komt terug. Zo ook het systeem van *compositio*.

– Luther vertolkt de fundamentele logica van het christendom, de *onmogelijkheid van de moraal* en dus van de zelfvoldaanheid, de noodzaak van de genade en dus van wonderen alsook van de predestinatie. Eigenlijk een erkenning van overwonnen-zijn en een uitbarsting van zelfverachting.

– ‘het is onmogelijk je *schulden* af te lossen’, uitbarstingen van heilsbegeerte en van culten en mysteriën. ‘Het is onmogelijk vrij te worden van zonde’, uitbarsting van het christendom van Paulus, Augustinus en Luther. Eertijds was het ongeluk van buitenaf de aanzet om religieus te worden: later was dat het innerlijke ongeluksgevoel, het niet-verlost-zijn, angst, onzekerheid. Waarin Christus en Boeddha uitmunten: het schijnt het innerlijke geluk te zijn dat hen religieus maakt

1 [6] – het gevoel tot een hogere rangorde te behoren is dominerend in het zedelijke gevoel: het is de zelfgetuigenis van de hogere kaste, wier handelingen en status vervolgens weer als teken gelden van een gezindheid die maakt dat iemand in die kaste *thuishoort of zou moeten horen* –

1 [7] – eerst wordt het zedelijke gevoel in relatie tot de mens (standen voorop!) ontwikkeld, pas later wordt het naar handelingen en karaktertrekken toe vertaald. In de diepste grond van dat gevoel schuilt het *pathos van de distantie*. ♦

- 1 [8] – de onkunde van de mens en het niet-nadenken zijn er de oorzaak van dat de individuele toerekening pas laat tot stand komt. Men voelt zich te onvrij, in geestelijk opzicht te onontwikkeld en door plotseling opkomende driften te zeer meegesleept om anders over zichzelf te hoeven denken dan over de natuur: ook in ons roeren zich *demonen*.
- 1 [9] – Menselijk, al te menselijk. Je kunt niet over moraal nadenken zonder onwillekeurig zelf een moraal in praktijk te brengen en uit te dragen. Zo werkte ik indertijd aan die verfijning van de moraal die ‘beloning’ en ‘straf’ al ‘amoreel’ vindt en het begrip ‘rechtvaardigheid’ niet meer als ‘liefdevol *begrijpen*’, in feite ‘*goedkeuren*’ kan opvatten. Misschien is dat zwakte, misschien overdrijving, misschien ook – – – ♦
- 1 [10] – de ‘straf’ ontwikkelt zich in het meest besloten domein, als reactie van de machthebber, van de heer des huizes, als uitdrukking van zijn woede over de veronachtzaming van zijn bevel en verbod. – Vooraf aan de zedelijkheid van de zede (waarvan de canon luidt dat ‘al het traditionele geëerd moet worden’) gaat de zedelijkheid van de heersende persoon (waarvan de canon luidt dat ‘alleen wie beveelt geëerd wordt’). Het pathos van de distantie, het gevoel voor rangonderscheid, ligt in laatste instantie aan de basis van alle moraal. ♦
- 1 [11] – ‘Ziel’ uiteindelijk als ‘subjectbegrip’
- 1 [12] – Als de dingen onbekend zijn, *is de mens het ook*. Wat is dan nog loven en laken!
- 1 [13] – ik begrijp niet hoe iemand theoloog kan zijn. Ik zou niet graag geringschattend denken over dit soort mensen, het zijn immers niet louter kennismachines
- 1 [14] – Elke handeling waartoe een mens niet in staat is, wordt door hem verkeerd begrepen. Het is een ereteken om in je handelingen altijd verkeerd te worden begrepen. Dat is dan ook noodzakelijk, en geen reden tot verbittering.
- 1 [15] – Het is geen *onbaatzuchtigheid* als ik liever over de causaliteit dan over het proces met mijn uitgever nadenk; mijn nut en mijn genot ♦